

دوکتور جه عفهري شه فيعي

تو هه ر له و گولانه ت نه کرد

که له هه ناوی به رده وه سهر دهر دینن

به بی گولدان و شووشه به بند

بی بانگه شه، له ژبی دهر ووله ی گیان نه دهن

له ویشه وه بو هه وره بانی ره شینه ی

گلینه مان پیره ل نه گرن

شدرکو بیکه س

جه عفهري شه فيعي سالی ۱۳۳۰ی هه تاوی، به رانه ر به ۱۹۵۱ی زایینی له شاری بوکان له بنه ماله یه کی ئایینی و خوینده وار له دایک بوو چوار برا و خوشکینک بوون. خویندنی سهره تایی و ناوه ندیی له و شاره ته واو کرد. خویندکاریکی زور زیره ک بوو. له نیو بنه ماله و هاو پریانیدا ئازیز و خوشه ویست بوو. هه ر له جه وانیدا سهره تاکانی بیرو پروای سیاسی له میشکیدا گه شه ی کرد.

سالی ۱۳۴۹ی هه تاوی ۱۹۷۰ی زایینی له به شی پزشکی زانستگه ی شاری ته وریز قه بوول بوو. هه ر زوو له زانکو تیکه ل به جوولانه وی خویندکاران بوو. زوری نه خایاند، بوو به یه کیک له هه لسووراوانی نه و جوولانه وه یه و له گه ل مه سه له سیاسییه کان زورتر ئاشنا بوو. هه روه ها له وئ و له و سهرده مه داو به هو ی خویندنه وه ی کتیب له سهر پرسه کو مه لایه تی و ئابووری و فه لسه فییه کان بیر و بوچوونی مارکسیستی ناسی و بوو به یه کیک له هه لسووراوانی نه و پربازه و شیلگیرانه له و مه یداندا چالاکي ده نواند.

له شاری ته وریز له ریزی تیکوشه رانی زانکو و ناو بزوتنه وه ی چه پدا، هاو پریانی کو مه له ی ناسی و، دوا ی ماوه یه کی کورت هه لسووران و تیکوشانی خو ی له گه ل نه وان ده ستپیکرد. سهره رای نه وه ی که ساواک (ده زگای جاسوسی حکومه تی شا) چاوه دیرییه کی توندوتول و تاییه تی خستبووه سهر ناوه نده کانی خویندن، به لام بزوتنه وه ی خویندکاران له هه موو شاره گه وره کانی ئیران په ره ی نه ستاند و نه وان به نه ینی خه ریکی کار و چالاکیه کانی خو یان بوون.

له و کاته دا و له ژیر ده سه لاتی رژیمی پاشایه تیدا چوونه ناو کریکاران و زه حمه تکیشان و پیوه ندیگرتن له گه ل نه وان، یه کیک له نه رکه هه ره گرینگه کانی هه لسووراوانی کو مه له بوو که، به جیه یانی نه و نه رکه نه زمونیکی گه وره بوو بو هه لسووراوانی نیو کو مه له. دوکتور جه عفه ر له و بواره دا زور چالاک و هه لسووراو بوو. هه ربویه ش چووه نیو کریکاران و زه حمه تکیشان، کاری له گه لدا کردن و له گه لیان ژیا و گه لیک په یوه ندی گه رموگور له نیوانیاندا پیک هات. هه ر له و سهرده مه دا بوو که ماوه یه ک ژیانی کریکاری هه لبارد و له نیو نه واندا ژیا. دوکتور جه عفه ر له نیو کریکارانی کارخانه ی که وش، کریکارانی فه رش چن و کریکارانی کارخانه ی ماشین سازی ته وریز و هه روه ها له نیو نه و کریکاره کوردانه ی که به شوین کاردا ده چوونه دهره وه ی کوردستان

و به‌تایبیت له شاری ته‌وریز و ده‌وربه‌ری کاری کرد و بوو به سیمایه‌کی خوشه‌ویست و باوه‌پیکراو له ناویاندا.

سالی ۱۳۵۱ی هه‌تاوی ۱۹۷۲ی زاینی بو ماوه‌ی ۶ مانگ له لایهن ساواکه‌وه گیرا و که‌وته زیندان. دوکتور جه‌عفر له ئاست هه‌موو ئازار و ئەشکه‌نجه‌ی ساواک، به خۆراگرییه‌کی وا که جیگه‌ی ستایش و شانازی هاورپیکانی بوو، پراوه‌ستا و هه‌موو نه‌ینیه‌کانی هاورپیکان و ریکخراوه‌که‌ی پاراست. ئەو زهخت و زۆره‌ی ساواک نه‌ک ته‌نیا چۆکی پێ‌دانه‌دا، به‌لکوو به‌ندیخانه‌ش بوو به ئەزموونیکی‌تر و، دوکتور جه‌عفر خاراوتر و به ئیراده‌یه‌کی پته‌وتره‌وه تیکۆشانی خۆی دریزه‌پیدا.

کاری پزشکی ببوو به ده‌رفه‌تیک بو دوکتور جه‌عفر که زۆرتین که‌لکی لئ وه‌رده‌گرت بو ئەوه‌ی وه‌فا و خوشه‌ویستی خۆی له ئاست چینه‌هه‌ژار و ده‌سکورت‌ه‌کان به کرده‌وه نیشان‌دا، لیان‌بیته‌ برا و هاورپیکان نزیکی و، له گه‌لیان دابه‌ره‌ورپووی ژان و ئازاره‌کانیان بیته‌وه. له ته‌وریز، مال به مال و گه‌ره‌ک به گه‌ره‌ک به شوین چاره‌سه‌ر و ده‌رمانکردنی ئەو کریکار و زه‌حمه‌ت‌کێشانه‌وه بوو که خۆیان ئیمکانی چوونه لای دوکتوریان نه‌بوو. جاری وا بوو به کۆل نه‌خۆشه‌کانی له‌م ده‌رمانگاوه بو ئەو نه‌خۆشخانه‌ ده‌برد. مال‌ه‌بچووکه‌که‌ی دوکتور جه‌عفر پڕ بوو له خه‌لکی هه‌ژار و ده‌سکورت که له کوردستانه‌وه بو چاره‌سه‌ری نه‌خۆشی ئەچوونه ته‌وریز.

کاتیکیش ده‌گه‌راپه‌وه کوردستان له هه‌ر شوینیک بووایه، چ له مال و چ له بنکه و مقه‌ره‌کان، وه‌ک پزشکیکی دلسۆز و خه‌مخۆر و شاره‌زا، خه‌لک بو ده‌رمان و چاره‌سه‌ر روویان تیده‌کرد، یان خۆی به جانتایه‌ک ده‌رمانه‌وه ئەم دئ و ئەو دئ ده‌رویشت و به‌وپه‌ری دلسۆزییه‌وه، دەم به پیکه‌نین و به‌روویه‌کی خوشه‌وه ده‌بووه یارمه‌تیده‌ری ئەو خه‌لکه‌ ده‌سکورت و بیده‌ره‌تانه که پێویستیان به ده‌رمان و چاره‌سه‌ری پزشکی هه‌بوو. زۆر که‌س هه‌ن ئەو دیمه‌نانه‌ی دوکتور جه‌عفریان له بیره که نه‌خۆشی به کۆل ئەملا و ئەولا پێ ئەکرد و، گه‌لیک جار شه‌و و نیوه شه‌و به ده‌نگ هاوار و بانگی ئەو که‌سانه‌وه ئەچوو که نازیز و جگه‌ر گۆشه‌یان له‌گه‌ل مه‌رگ سه‌ریان ئەسوی.

هه‌میشه دەم به پیکه‌نین، رۆحسووک و رووگه‌ش له‌گه‌ل نه‌خۆش به‌ره‌ورپوو ده‌بوو، ئەو رووخواشی و هه‌لسوکه‌وته‌ی کاریگه‌ری ئیجگار زۆری له سه‌ر نه‌خۆش هه‌بوو. ئەو شیوه کارکردنه‌ په‌یوه‌ندیکی قوولی له نیوان دوکتور جه‌عفر و ئەو خه‌لکه‌دا پیک هینابوو. هه‌تا زیاتر له‌گه‌ل ده‌رد و په‌نجی ئەوان ئاشنا ده‌بوو و ئازار و مه‌ینه‌تی ئەو خه‌لکه‌ی زۆرت هه‌ست پیده‌کرد، ئیراده‌ی ئەو بو خه‌بات له پیناو رزگاریی کریکاران و زه‌حمه‌ت‌کێشان دا پته‌وتر ده‌بوو.

سالی ۱۳۵۷ی هه‌تاوی ۱۹۷۸ی زاینی دوکتور جه‌عفر له‌سه‌ر راسپاردی کۆمه‌له، له‌گه‌ل هاوری ساعید وه‌ته‌ندووست چوو بو لای به‌کیه‌تی نیشتمانی کوردستان له‌ودیوی سنوور و، له‌وئ هه‌م وه‌ک پێشمه‌رگه و هه‌م وه‌ک دوکتوریک خزمه‌تی کرد. دوکتور جه‌عفر کاتیکی له‌و سه‌فه‌ره گه‌راپه‌وه، گه‌لیک ئەزموون و ده‌سکه‌وتی پڕ بایه‌خی له شیوه‌یه‌کی‌تری شۆرش و تیکۆشان له‌گه‌ل خۆیبه‌دیاری هینایه‌وه.

هاتنه‌وه‌ی دوکتور جه‌عفر هاوکات بوو له گه‌ل به‌دیها‌تی ئاوات و ئاره‌زووه‌کانی ئەو و سه‌دان و هه‌زاران شۆرشگیری‌تر. شۆرش‌گه‌لانی ئیران دژ به‌رژیمی پاشایه‌تی ده‌ستی پیکردبوو. شیواز و به‌رینایی خه‌بات و تیکۆشانی دوکتور جه‌عفر و هاورپیکانی ئالوگۆری زۆری به سه‌ردا هاتبوو.

خهباتی سیاسی گه موگور له دژی زولم و زور و سه ره پوئی، له بازنه ی پروناکبیران و حیزب و ریخروا هسیاسیه نهینییه کان ترازابوو. نارهبازیه تیی جه ماوه ری به رینی خه لک خه ریک بوو دهاته سه شه قامه کان.

له ماوه یه کی زور که مدا دوکتور جه عفه ر بوو به رابه ریکی هیژا و لیژان له مهیدانه کانی شوپشی جه ماوری گه لی کورد دا و، له م بواره ییش دائه و په ری توانا و لیها تووی له خوی نیشان دا. دوکتور بوو به راگه یه نه ر و وته بیژی سیاست و ریبازی کومه له له کو بوونه وه گه وره کانی خه لک له شاره کانی بوکان، مه اباد و سه قز؛

پاش شه ری سی مانگه ی هاوین و پاییزی سالی ۱۳۵۸ و دوا به دوا ی شکستی کوماری ئیسلامی ئیران له مهیدانی شه ر له گه ل پيشمه رگه و له به رامبه ر خه باتی جه ماوه ری خه لک شار و گونده کانی کوردستان، ده ولت پيشنیاری گفتوگوی کرد له گه ل نوینه رانی خه لکی کوردستان. دوکتور جه عفه ر له لایه ن کومه له وه، یه کیک بوو له ئەندامانی دهسته ی نوینه رایه تیی خه لکی کورد بو و توویژ له گه ل پرژیمی کوماری ئیسلامی ئیران. ئەو زور به وردی و ژیربیژییه وه روژی دوا ی یه که م کو بوونه وه ی ره سمی له شاری مه اباد، له چاوپیکه وتنیکی ته له فیزیونیدا له گه ل ته له فیزیونی شاری مه اباد چو نییه تی به ریوه چوونی و توویژه که و هه لویستی لایه نی کوردی و لایه نی ده ولته تی دایه به رباس و لیکولینه وه. ده قی ئەم چاوپیکه وتنه له ئارشیقی کومه له دا هه یه.

دوکتور جه عفه ر هاوکات له گه ل کار و هه لسوورانی سیاسی، له شاری بوکان (نه خو شخانه ی گه ل) دامه رزاند و، ئەو نه خو شخانه یه بوو به ناوه ندیک بو پيشکه شکردنی ده رمان و خزمه تگوزاری پزشکی به خه لکیشار و لادی به گشتی و به خه لکانی ده سته نگ و هه ژاربه تاییه تی.

له سه رده می کدا که کوماری ئیسلامی ناماده بوو بو ئال وگور کردن و گورپینه وه ی زیندانییه کانی کومه له و شوپش له گه ل ئەو ئەسیرانه ی خوی که له لای کومه له بوون، له لایه ن کومه له وه، ئەوه دوکتور جه عفه ر بوو که به لیها تووی و لیژانی خو یه وه ئەم کاره ییشی به باشتین شیوه راده په راند. به سه ره پرشتی د. جه عفه ر هیژیک له پيشمه رگه کانی کومه له له ناوچه ی بوکان له شوینیک واده یان داده نا و ئەسیره کانیان له گه ل خو یان ده هینا؛ له لایه ن کوماری ئیسلامیسه وه به پرسیک زیندانییه شوپشگیره کانیان ده هینا و له به رامبه ر یه کدا ده وه ستان و دانه دانه ئال وگورپان پیده کردن. سه ره تا زیندانییه کی کومه له داها ته ئەمبه ر و ئەسیریک له به رامبه ر ئەوه دا ئەچووه لای ئەوان. هه ر به م شیوه ژماره یه کی زور له تیکوشه ران له چنگ جه لادانی کوماری ئیسلامی رزگاریان بوو و گه رانه وه ناو شوپش. دوکتور جه عفه ر بیره وه ری زور سه رنجرا کیشی له م ئال وگور پیکردنانه و چو نییه تی به ریوه چوونی هه بوو که به داخه وه مه ودای پهیدا نه کرد تو ماریان بکات.

دوکتور جه عفه ر یه کیک له و ریبه رانه ی کومه له بوو که سیاسته کانی، بیرو پروای و، کرده وه کانی به ته وای ته با بوون له گه ل نامانج و به رژه وه ندییه کانی کریکاران و زه حمه تکیشان. ئەو تاییه تمه ندییه، دوکتور جه عفه ر کرد بوو به ئازیز و خو شه ویست بو خه لکی کورد، بو هه ژاران و، هه روه هابوووه جی هیوا و پشت و په نا بو ژنانی سته ملیکراو و بو کریکارانی هه ژار و خه لکی بیبه ش. دوکتور جه عفه ر هه ر له سه ره تایی کار و هه لسوورانی سیاسی خو یه وه به بیبه شانی

ئیران و کوردستانی سەلماندا که لە پیناوەرگاریی ئەواندا لە هیچ فیداکاری و پەنج و تیکۆشانیک درێخی ناکات.

دوکتور جەعفەر سالی ۱۳۶۰ لەگەڵ مەلەکه مستەفاسولتانی پەیمانی هاوسەریبەتی بەست و بەری ئەم پیکەوێژیانە کورت و کەم ماوەیە کچیک بوو بەناوی بەیان که یادگاری هەرە ئازیزی ئەو خۆشەویستەیه.

دوکتور جەعفەر نووسەر، گوتار بێژ، سیاسەتدارپێژ و تیکۆشەریکی توانا و لێهاتوو بوو. سالانیک زۆر بەرپرسی بەرپۆهبردنی رادیۆی کۆمەڵە، گۆقاری پێشپەرە و دەزگاکانی راگەیانندی کۆمەڵە بوو. لەو بوارەدا دوکتور جەعفەر هەولێ دەدا لە هەمانکاتدا که راگەیانندی کۆمەڵە بپارێزێت لە هاندان و بەلێنی بێ بنەما و قەسە بپناوەرۆک هاوکات هیوا بە هیزی لەبن نەهاتوو بپێشان لە خەباتی رزگاریبەخش لە دلیاندا بگەشپێتەوه. هەرۆهە تێدەکوێشا بە هیمنی و ماندووویی نەناسانە ئەوان لە گەڵ تواناکانی خۆیان و بەرزەوێندە چینیایەتیەکانیان ئاشنابکات و، ئەو باوەر و نەریتانەشیان پێ بناسینی که دەبنە پێگری خەبات و رزگاربوونیان.

لە بەشەکانی دیکە کوردستان، دوکتور جەعفەر یەکیک بوو لە هەرەناسراوترین ریبەران کۆمەڵە. بەهۆی پەییوەندی لەگەڵ یەکییتی نیشتمانی کوردستان – که لەوئ بەناوی دوکتور عزیز دەناسرا – هەرۆهە لەگەڵ ئالای رزگاری و چەندین ریکخراوی دیکە و دواتر بەهۆی بلاوونەوهی دیدار و گفتوگۆکانی لەگەڵ رۆژنامەکانی کوردی و بیگانە و هەرۆهە رادیۆ بی بی سی بە زمانی فارسی، تەلەفیزیۆنەکانی فەرانسە و چەند ولاتی دیکە ببوو سیمایەکی ئاشنا بو تیکۆشەرانی بەشەکانی دیکە کوردستان. دوکتور جەعفەر یەکەم ئەندامی ناوەندی کۆمەڵە بوو که سالی ۱۳۶۱ (واتە ۱۹۸۲) سەفەری ئوروپای کرد و لەگەڵ رەوێندی کورد و هەرۆهە ئیرانییەکانی دەرۆهە ولاتی و میدیای چەندین ولاتی دیدار و گفتوگۆی کرد.

دوکتور جەعفەر لە سالی ۱۳۵۸ هەتاوی تا کۆتایی ژینانی ئەندامی کۆمیتە ناوەندی کۆمەڵە بوو. دوکتور جەعفەر بە هەموو توانایەوه لە بنیات نان و پیک هیئانی حیزبی کۆمونیستی ئیران دا بشدار بوو و ئەندامی کۆمیتە بەرپا کردنی کۆنگرە دامەزرینەری حیزبی کۆمونیست و یەکیک لە ئەندامانی ئەو کۆنگرە بوو و هەرۆهە تا کاتی مەرگی ئەندامی ناوەندی حیزبی کۆمونیستی ئیران بوو.

هەرگیز هەست نەئەکرا لە کار کردن بو شوێش ماندوو، دەتگوت شەوق و ئۆمید و هیز و توانای لە بن نایەت. هەمیشە هەست دەکرا بە پەلەیه. دايم بە پەلە بوو لە ئەنجامدانی کاری شوێش و خەباندن. پێی وابوو ئەگەر کاریک زوو نەکریت و جی بە جی نەبیت شتیک روو دەدات.

هەر بۆیه بە راستی ئەو فەسانە بەرپێز کاک سەلاحەدینی مۆهتەدی که لە نووسراوەیهکدا بە ئیوی (گۆکوی تازە یار) دواي مەرگی دوکتور جەعفەر وەک نامەیهک نووسیویەتی، پێر بە پێر وایە که دەلێت:

نیگایەک بوو که ترووسکاییهکە دی دەدا بە شەوێزەنگ.
زمانیک بوو که گری هاواری بەرەدایە جەستە جیهانی بێدەنگ.
قەلەمیەک بوو که وەکوو نەشتەر کوانی ئەدراکەند،
داگیرکەر وچەوسینەری بە یەکسان دەترساند،

پچھی بۆ میژووی نوی دهشکاند .

که سایه تیی دوکتور جه عفره ئهوی کرد به رابه ریکی خوشه ویست. دوکتور جه عفره ئینسانییکی پروخوش، رۆح سووک، دهم به پیکه نین، هوشیارو تیز، جیددی، پرکار، ماندوویی نه ناس، دل سوژو فیدا کار بوو. به غم و په ژاره ی هه مووانه وه بوو. له کرده وه و هه ل سوکه وتیدا ریژ و خوشه ویستی به دی ده کرا. ساکار و له دل نزیک بوو. ته نها یه ک جار دیتن و چاو پیکه وتنی بهس بوو تا وه کوو بۆ هه میشه خوشه ویستی یه که ی له دلی ئینسان دا بنیشیت. هه ل سوکه وتی دوکتور جه عفره چ له ژیانی شه خسی و ئاسایی و چ له ژیانی سیاسیدا گهرمی، متمانه و بروای به جه ماوهر و خه لکی ده ورو بهر ده به خسی. ئه و متمانه و باور پیکردنه ده گه رایه وه بۆ خو ی و، هه ر ئه وه ببوو به هوی ئه وه که خوشه ویست و جی متمانه ی هه مووان بیّت.

دوکتور جه عفره یارمه تیده ر و پالپستی به شه جورا و جوره کانی نیو ته شکیلات بوو. هه ولی ده دا متمانه و دلگهرمی به چالا کانی هه موو بواره کانی کاری کومه له به خسی. ژنان، لاوان، هونه رمه ندان و شاعیران و نووسهران، بۆ ریئوینی وه رگرتن و داوای ئاسانکاری پرویان تی ده کرد. له گه ل پیشمه رگه بریندار و نه خوشه کان نیوانی ئیجگار خوش بوو، هه رچی له دهستی هاتبایه بۆ که مکردنه وه ی ده رد و ئیشی ئه وان ده یکرد. به رانبه ر به و که سانه ی که زیندانی بوون یان له مه یدانی شه ردا به دیل گیرابوون، به ده ربه ست بوو، بۆ زیندان ده چوو له لایان دائه نیشت و گو یی له قسه و باسیان ده گرت و بۆ وه دیه اتنی خواسته کانیان هه ولی ده دا.

دوکتور جه عفره دوژمنی شه خسی نه بوو.

دوکتور جه عفره ئینسانییکی کومونیسیت، ئه نترناسیونالیست و هه مه لایه نه بوو. بۆ پرزگاریی مرؤف تی ده کوؤشا و قهت سنووری جوغرافیایی نه یده توانی بیر و بۆچوونی ئه و به رته سک بکاته وه. خه باتی چینایه تی، جه ماوهری و دیموکراتیک، میلی و نه ته وایه تی بۆ ئه و وه ک زه نجیره یه کی لی ک هه لپی کراو بوون. تی کوؤشان و فه عالییه ت بۆ به دیه اتنی هه ر کام له وانه ی به خزمه ت و کار ئاسانی بۆ ئه وینتر ده زانی.

هاوری ئیبرایمی عه لیزاده له مراسمی ئه سپه رده کردنی دوکتور جه عفره دا ده لی:

بۆ ناسینی دوکتور جه عفره هه رگیز ئه ونده کافی نیه که بروانیته پله و جیگا و شوینه ته شکیلاتی یه که ی راسته دوکتور جه عفره به دریژای ژیانی سیاسی و تی کوؤشانی ته شکیلاتی خو ی هه میشه یه کی که له سیاست دار یژهران و رابه رانی ته شکیلاتی ئیمه بووه، به لام ئه مه قهت ناتوانی هه موو شه خسییه ت و هه موو لایه نه کانی ئه و جیگا و شوینه که هاوری جه عفره بووی به ئیمه نیشان بدا.

به داخ و په ژاره یه کی زوره وه رۆژی ۷ ی مانگی خه زه لوهری سالی ۱۳۶۶ ی هه تاوی به رانبه ر به ۲۹ ی ئوکتوبری ۱۹۸۷ کاتیک بۆ ئه نجامدانی ئه رکیکی ته شکیلاتی بۆ ئه روپا ئه چوو به هوی که مته ر خه میی به رپرسانی کومه له له به غدا و سلیمانی، له نزیک شاری تکریت به رووداوی ماشین گیانی به خت کرد. شاعیری گه وهری کورد کاک شیرکو بیکه س گوته نی:

هیشتا زوو بوو. . . زوو بوو. . . زوو

واده ی ئه م کوچه کوؤا هه بوو؟

